

HUSITSTVÍ - REFORMACE - RENESANCE

Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela

SEPARATUM

Uspořádali

Jaroslav Pánek - Miloslav Polívka - Noemi Rejchrtová

V technické spolupráci s

Jaroslavem Boubínem

a

Jaroslavem Láníkem

Praha 1994

Historický ústav

Eva Semotanová

(Praha)

**PŘEDHUSITSKÁ PRAHA
NA PLÁNU VÁCLAVA VLADIVOJE TOMKA
Z ROKU 1892**

Václav Vladivoj Tomek (31. 5. 1818 - 12. 6. 1905) je znám v naší historiografii především svými pracemi k dějinám rakouské monarchie, které přednášel na pražské univerzitě, a k dějinám Prahy. Dějiny Prahy se staly jeho celoživotním úkolem, na němž pracoval s nesmírným zaujetím a láskou po několik desetiletí. Podnětem k napsání dvanáctidílného díla *Dějepis města Prahy*,¹⁾ dovedeného do roku 1608, bylo, jak sám poznamenal, přání "... některých mužů, tehdáž o zvelebení hlavního města českého všelijak zasloužilých ..." ²⁾

Svá studia k budoucím pražským dějinám začal roku 1839 rozborem rukopisu *Liber antiquissimus privilegiorum civitatis Pragensis*, který měl vypůjčený František Palacký z městského archivu,³⁾ a v polovině 40. let 19. století zpracoval jejich stručný přehled.⁴⁾

¹⁾ TOMEK, V. V.: Dějepis města Prahy I.-XII. Praha 1855-1901.

²⁾ TÝŽ: Dějepis I. 2. vyd. Praha 1892, s. III.

³⁾ TÝŽ: Paměti z mého života I. Praha 1904, s. 144.

⁴⁾ TÝŽ: Kurze Geschichte Prags. Prag 1844; TÝŽ: Děje pražské v krátkém nástinu. Praha 1845.

K práci na prvním dílu *Dějepis města Prahy* (do roku 1348) přikročil roku 1853 a již tehdy zamýšlel pro větší objasnění pražského místopisu⁵⁾ připojit několik historických map, respektive plánů (neboť z kartografického hlediska jde o plán a nikoli mapu Prahy),⁶⁾ vydaných samostatně bez bližší návaznosti na připravovaný text.⁷⁾ Zároveň ve 2. polovině 50. let 19. století zpracoval několik menších příspěvků s pražskou tematikou, například o počátcích křižovnického řádu s červenou hvězdou v Čechách nebo o urbáři Strahovského kláštera z roku 1410 aj., publikovaných většinou v Památkách archeologických.

Po dokončení prvního dílu *Dějepis města Prahy* (dále jen *Dějepis*) přistoupil k dalšímu svazku, vydanému však teprve na základě šestnáctiletého intenzivního výzkumu. Příčina zpoždění spočívala v nutnosti orientovat se v obsáhlém místopisném materiálu, bez jehož znalosti nebylo možné pokračovat v líčení politických dějin města. Při zpracování místopisných pasáží dospěl autor k názoru, že množství údajů, získaných převážně z kupních smluv o domech, je třeba nejprve prostorově lokalizovat. V letech 1859-1867 začal tyto údaje, kterých shromáždil cca 12 000, porovnávat a snažil se pro období 2. poloviny 14. - 1. poloviny 15. století určit polohu domů a církevních staveb ve středověké Praze. "Bylo mi, jako bych starou Prahu vykopával co nějaké Pompeje neb Herkulaneum část po části z rumišť, kterým ji pokrýla pozdější století."⁸⁾

K tomu účelu nejprve sestavil rejstříky vlastníků domů a podle informací o nemovitostech rekonstruoval domy jako mozaiku nebo domino podle tzv. "ochozů", tj. seskupení sousedících domů, neoddělených ulicemi (bloků) s výjimkou menších uliček. Ochozy čísloval římskými číslicemi, domy dvojími popisnými čísly - k roku 1770 a soudobými.⁹⁾ Čerpal přitom převážně z městských knih, ale také z *Kosmovy kroniky*, z Kosmových pokračovatelů, z materiálů z archivu Pražské a Vyšehradské kapituly, použil též *Libri erectionum*, *Libri confirmationum*, *Acta consistorii Pragensis* a prameny vydané -

⁵⁾ V I. dílu se jednalo o místopis Pražského hradu s podhradím, Vyšehradu a pražského okolí v 11. a 12. století a pro 13. a 1. polovinu 14. století o místopis Starého Města, Nového Města pod Hradem pražským (Malá Strana), Pražského hradu, prostoru budoucího Nového Města, řeky Vltavy, pražského okolí a Zbraslavi.

⁶⁾ Plán je mapa malé části zemského povrchu, který je pro ni považován za rovinu. In: Slovník geodetického a kartografického názvosloví. Kartografie. Zdíby 1984, s. 21. Jde zpravidla o území do 700 km².

⁷⁾ Viz pozn. 2.

⁸⁾ TÝŽ: *Dějepis II.* 2. vyd. 1892, nestránkovaná předmluva k 1. vyd. z roku 1871; TÝŽ: *Paměti*, s. 452.

⁹⁾ *Základy starého místopisu pražského I.* Praha 1866, s. 4, 5.

Palackého *Archiv český*, *Formelbücher*, *Erbenova Regesta* aj.¹⁰⁾ Tím získal i podklady pro historické plány Prahy, které nazýval "púdorysy" a o jejichž zpracování uvažoval při psaní prvního dílu *Dějepis*.¹¹⁾

Roku 1864 se rozhodl množství místopisného materiálu publikovat samostatně pod názvem *Základy starého místopisu pražského*,¹²⁾ neboť nechtěl *Dějepis* zahltit přemírou odkazů na prameny,¹³⁾ a teprve po roce 1867 dokončil druhý díl *Dějepis* pro léta 1348-1436 včetně části místopisné, jež vyšel roku 1871.

V průběhu práce na *Základech* si Tomek rovněž ujasnil, v jakých časových rovinách plány Prahy navrhne. Zamýšlel připravit tři historické plány, první zachycující neopevňenou Prahu před rokem 1235 (respektive roku 1200), druhý k roku 1348, avšak před založením Nového Města, a třetí k roku 1419 s púdorysem města těsně před začátkem husitských bouří, při nichž byly mnohé části Prahy zničeny.¹⁴⁾

K realizaci plánů přistoupil roku 1881 a připravoval je několik let, vždy při svém každoročním pobytu na venkově v Polici nad Metují. Nejprve se zaměřil na rok 1419, který měl být základem pro plány ostatní, neboť místopisné studie poskytovaly k tomuto roku dostatek materiálu a Tomek mohl ve velkém měřítku zachytit uliční síť i jednotlivé nemovitosti. Pro starší období se rozhodl vzhledem k neúplným údajům zpracovat plány později, v menších měřítkách a uliční síť jen naznačit.¹⁵⁾

Jako podklad použil Tomek Jüttnerův plán Prahy z let 1811-1815 (další vydání 1816), který si nechal překreslit olůvkem ve dvojnásobném měřítku (tj. z 1:4 320 na cca 1:2 000). Do tohoto podkladu zakresloval černou tuší nejprve ulice, domy a jiné stavby, jejichž poloha se shodovala v letech 1419 i 1815, a potom ty, které se od novověkého stavu odlišovaly, jak zjistil studiem pramenů. Staré Město zpracoval v letech 1881 a 1882, Malou Stranu a Hradčany roku 1883. V letech 1886 a 1887 pokračoval zákresem Nového Města.¹⁶⁾

¹⁰⁾ TÝŽ: *Základy I.*, s. 8.

¹¹⁾ Viz pozn. 9.

¹²⁾ TÝŽ: *Základy I.-III.* Praha 1866, 1872, 1875 (do roku 1436).

¹³⁾ Viz pozn. 9.

¹⁴⁾ *Mappy staré Prahy.* Praha 1892, nestránkováno.

¹⁵⁾ TAMTÉŽ.

¹⁶⁾ TAMTÉŽ.

Během těchto prací ještě neuvažoval o způsobu jejich publikování. Byl si vědom velkých finančních nákladů na vydání mapového díla a bohužel Maticе česká ani Královská česká společnost nauk mu prostředky poskytnout nemohly. Roku 1890 se však při přípravě Všeobecné zemské jubilejní výstavy v tisku dočetl, že pražská obec má v úmyslu vystavit také starší a novější plány Prahy, na nichž by byl patrný růst města především v průběhu 19. století. Obrátil se proto na tehdejšího starostu JUDr. Jindřicha Šolce se žádostí, aby obec ze svých nákladů, věnovaných na výstavní účely, nechala pro Jubilejní výstavu historický plán Prahy k roku 1419 vytisknout. Po souhlasu městské rady převzal další práce na plánu městský stavební úřad a vedením kresličů byl pověřen profesor České průmyslové školy v Praze Jindřich Fialka.¹⁷⁾

Rukopisný nekolorovaný originál byl dokončen během jara 1891 (kreslič zároveň vyhotovili zmenšené kopie Jüttnerova plánu pro zákres stavu v letech 1200 a 1348, který Tomek provedl v Polici v srpnu a září 1891) a plán mohl být vystaven.¹⁸⁾ Spolu s ním patřil mezi další významné kartografické exponáty v pavilonu královského hlavního města Prahy Langweilův model Prahy z let 1826-1837 (zpracovaný rovněž na podkladě devětkrát zvětšeného Jüttnerova plánu) a dva nástěnné plány města z let 1791 a 1891 v měřítku 1:2 880 s malovanou plastikou vrstevnic, každý o ploše 14 m².¹⁹⁾ Vystavení historického plánu Prahy na Jubilejní výstavě usnadnilo jeho publikování. V. V. Tomek se obrátil na nově vzniklou Českou akademii pro vědy a umění a jako její člen brzy dosáhl povolení k tisku plánu v litografickém závodě Josefa Farského. Závod vytiskl i dva menší plány ke staršímu období, překreslené stejným způsobem opět pod vedením profesora Fialky.²⁰⁾

Roku 1892 tedy konečně vyšly Tomkovy "půdorysy" pod titulem *Praha roku 1419, Praha roku 1348, Praha roku 1200*²¹⁾ a textový komentář s názvem *Mappy staré Prahy*.²²⁾

Plán je orientován k severu a je vyhotoven na papíru barevnou litografií v tiskárně Josefa Farského v Praze. Dochoval se jako nástěnný, podlepený a lištovaný, nebo rozdělený do devíti listů (sekcí) - viz obr. č. 1. Nástěnná varianta má rozměry 1 670 x 1 695 mm (základna x výška mapového rámu

¹⁷⁾ TAMTÉŽ.

¹⁸⁾ TAMTÉŽ.

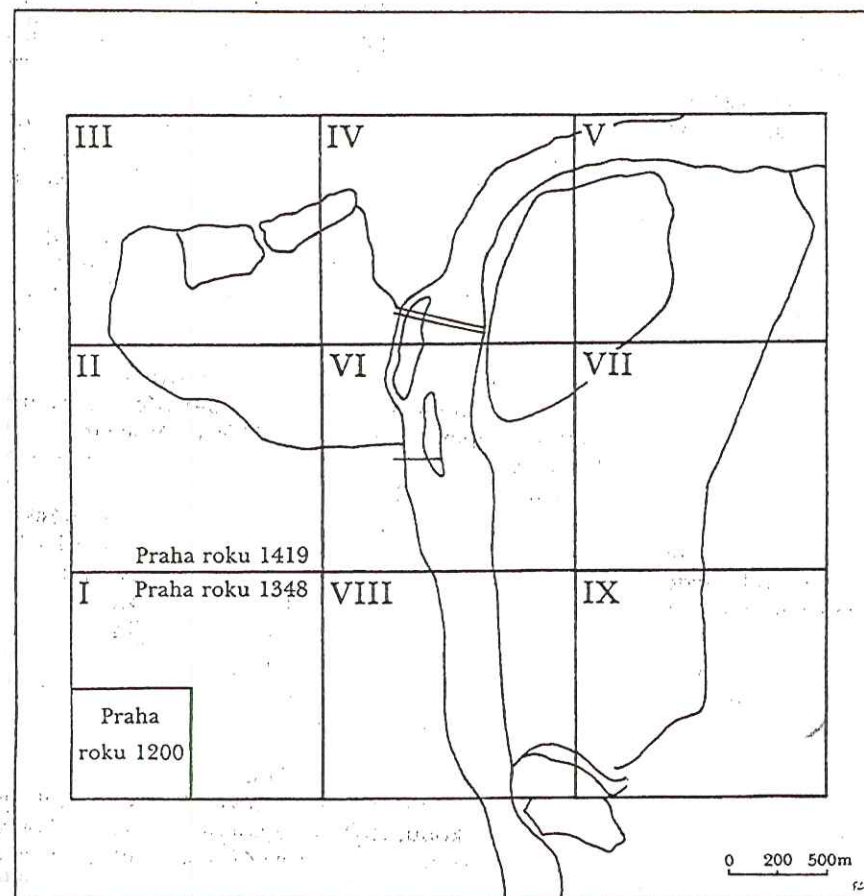
¹⁹⁾ Sto let práce. 1791-1891. III. Praha 1892, s. 426.

²⁰⁾ Mappy.

²¹⁾ Praha roku 1419. Praha roku 1348. Praha roku 1200. Lithogr. uměl. útst. Farský (nedatováno).

²²⁾ Viz pozn. 14.

Obr. č. 1 Klad listů Tomkova historického plánu Prahy

v podobě černé linky široké 8 mm, 1 674 x 1 703 mm pro celý plán), varianta v listech členěná do sekcí 1 860 x 1 830 mm (2 220 x 2 220 mm pro celý plán, jednotlivé sekce 620 x 610, respektive 740 x 740 mm). Obsahuje půdorys Prahy k roku 1419 (hlavní plán) a dva vedlejší plány k létům 1348 a 1200.²³⁾ Měřítka hlavního plánu není uvedeno (cca 1:2 000), vedlejších je 1:7 000 (pro rok 1348) a 1:14 000 (pro rok 1200) v grafické formě v metrech.

Na plánu jsou kromě černé, použité pro písmo a čáry, čtyři barvy pro plochy - šedozeleň, okr, šedobéžová a světle cihlově červená. Plná čára označuje zjištěné skutečnosti, tečkovaná nedostatečně doložené.

Písmo (fraktura) v titulech i na ploše plánu není sázené, bylo zřejmě převzato z rukopisného originálu a před tiskem překresleno tuší na litografický kámen. Písmeno *P* v názvu hlavního plánu ve slově *Praha* (sekce II) tvoří ozdobná iniciála.

Značkový klíč (vysvětlivky) plán neobsahuje, plně je nahrazuje popis - slovní (názvosloví v české jazykové verzi) a číselný (popisná čísla domů).

Není zakreslen výskopis (vrstevnice), pouze polohopis (půdorysy zakreslených předmětů) a již zmíněný popis.

Na hlavním plánu je znázorněna Praha posledních Lucemburků cca z let 1348 (po založení Nového Města) - 1419, tzn. Staré Město, Nové Město, Malá Strana a Hradčany. Vedlejší plány zobrazují Prahu roku 1348 před založením Nového Města a roku 1200 před opevněním Starého Města Václavem I. (rok 1235). Popisná čísla zakreslených domů na hlavním plánu jsou platná pro dobu jeho vydání, čísla z roku 1770, uvedená v *Základech*, Tomek nevyznačil.

Hlavní plán, tj. Praha roku 1419, je pětibarevný a zobrazuje městský prostor vymezený na severu potokem Brusnicí a blízkým okolím při jeho levém břehu (zde se rozkládaly vinice v majetku církevním i měšťanském) a vinicemi pod Letnou při levém břehu Vltavy až k Helmovskému jezu. Na východě ohraničuje mapový obraz novoměstské opevnění, na jihu směrem západním zčásti opět novoměstské hradby, zčásti potok Botič. Až ke Střeleckému ostrovu (Trávník) je zakreslen pouze pravý břeh řeky, levý břeh a prostor dnešního Smíchova chybí. Z jihu i západu mapový obraz uzavírá malostranské opevnění.

Z vodstva autor zakreslil Vltavu s pravým přítokem Botičem a strouhu (bez názvu) podél staroměstské hradby. Brusnice, levý vltavský přítok, je zobrazena jen v délce Jeleního příkopu, chybí celé koryto potoka od konce Jeleního příkopu přes Klárov včetně delty. Rovněž tak není zakreslen

²³⁾ Plán k roku 1419 zamýšlel Tomek vydat na čtyřech listech - Staré Město, Malou Stranu a dva listy pro Nové Město. Pro výstavu však byla mapa zhotovena jako nástěnná, dodatečně rozdělená uměle na devět listů (sekcí), bez ohledu na celistvost zobrazených městských částí. Na plochu, kde se nacházel titul mapy, byly umístěny vedlejší plány k létům 1348 a 1200. Mappy.

Malostranský potok, pramenící na Petříně a ústící pravděpodobně jižně od Juditina mostu do vltavského ramene (Čertovka). Z ostrovů je na plánu Kampa a polovina Střeleckého, z jezů (bez názvu) Staroměstský a čtyři jezy u novoměstských mlýnů. Zeleň Tomek znázornil mapovými značkami na Petříně (zalesnění a vinice) a podél Brusnice (vinice).

Velmi podrobně a ze všech tří plánů nejspolehlivěji je zachycena souvislá zástavba čtyř pražských měst a Pražského hradu (Vyšehrad z důvodu formátu plánu Tomek vynechal), a to uliční síť, schematické půdorysy jednotlivých domů, eventuálně parcel, a ostatních budov. Celý prostor pražských měst je tak zaplněn kromě území dnešního Újezda, Kampy, Klárova a Nového Světa, kde orientační zákres (tečkovaně) svědčí o nedostatku podkladů. Nemovitosti jsou označeny soudobými popisnými čísly. Pokud z jednoho středověkého domu vzniklo více nemovitostí, označil je Tomek všemi soudobými čísly. Opačně, při větším počtu středověkých budov, nese každá z nich soudobé číslo novověké nemovitosti, existující na jejich místě.

Měřítkem větší z obou vedlejších plánů (Praha k roku 1348) je čtyřbarevný (černá, okr, světle cihlově červená, šedozeleň), znázorňuje území Prahy shodně s plánem k roku 1419 a k tomu Vyšehrad s nejbližším okolím. Z vodních toků kromě Vltavy zachycuje Brusnici v délce Jeleního příkopu a Botič a dvě strouhy, tekoucí podél staroměstských hradeb do Vltavy. Přes řeku vede most (Juditin se zřítíl roku 1342, místo něj však byl postaven provizorní) a mezi ním a Střeleckým ostrovem (Trávník) jsou dva jezy. Z ostrovů je na plánu kromě Střeleckého vyznačena Kampa, ostrůvek u kláštera křižovníků při pravém vltavském břehu a chybně ostrov Slovanský, který vznikl teprve koncem 16. století a Tomek jej převzal z Jüttnerova plánu Prahy. Severně od Kampy na levém vltavském břehu se nachází kostelík sv. Petra, označený "na ostrově". Jeden až dva ostrovy, zvané "pod Hradem pražským", které v těchto místech ještě v polovině 14. století pravděpodobně existovaly, však Tomek nezakreslil, ačkoli je uvádí v *Dějepis*.²⁴⁾ Zeleň znázornil mapovými značkami na vrcholu Petřína. Zástavba je vyznačena schematictěji než na plánu k roku 1419 a téměř bez popisných čísel.

Druhý vedlejší plán (Praha k roku 1200) je tříbarevný (černá, šedozeleň, okr) a zobrazuje stejný územní rozsah jako předchozí, rovněž tak vodstvo, zeleň a ostrovy. Zástavbu Tomek zachytil pouze orientačně.

Na všech třech plánech k létům 1419, 1348 a 1200 není znázorněn terén, komunikace nahrazuje v místě zástavby uliční síť - základní dopravní tepny středověkého města tak ale nejsou dostatečně zřetelné, zejména tam, kde osídlení není zakresleno. Z levobřežních přítoků Vltavy chybí Malostranský potok a dolní tok Brusnice, z pravobřežních Pučka neboli Svatováclavský

²⁴⁾ TOMEK, V. V.: Dějepis I. 2. vyd. 1892, s. 257; II. 2. vyd. 1892, s. 130; VIII. 1891, s. 53.

pramen. Důraz je položen na rekonstrukci zástavby, neboť pro ni poskytl písemné prameny nejvíce údajů.

Tomkův historický plán středověké Prahy je původní, ve své době ojedinelé historickokartografické dílo, tj. dílo z oblasti historické kartografie, odvětví tematické kartografie, zabývající se znázorněním historických jevů a událostí na mapách. V. V. Tomek pochopil význam kartografického znázornění místopisných údajů, získaných studiem písemných pramenů, v historické práci. Jeho *Dějepis města Prahy* (místopisné pasáže), ale zejména *Základy místopisu*, tvoří spolu s plánem nedělitelný celek - množství faktů, spjatých s topografií města a shromážděných v *Základech*, "ilustruje" plán a dotváří představu o prostorovém uspořádání Prahy v předhusitské době.

Samozřejmě celkové pojetí mapového díla odráží soudobý stav naší historiografie a její vztah k hraničním disciplínám, které se teprve ve 2. polovině 19. století začaly formovat. Jde zejména o historickou geografii a její kořeny v místopisných pracích Františka Palackého (*Popis království Českého*. Praha 1848) nebo Hermenegilda Jirečka (*Zeměpisný obraz dávných Čech*, ČČM 50, 1876, s. 719nn.) a dále o historickou kartografii, vycházející opět z díla Františka Palackého. Jeho *Historická mapa Čech* byla připravena jako doplněk *Popisu království Českého* (Praha 1848). Palacký na ní rekonstruoval středověké Čechy ve 14. století. Mapu dokončil Jiří Kalousek roku 1876 a dodnes poskytuje nejpodrobnější kartografický obraz našich zemí v době Karla IV. Kalousek později navrhl vlastní *Historické mapy k dějinám království Českého*, které vyšly samostatně i jako přílohy 5. vydání Tomkových *Dějů království Českého* roku 1885. Tito badatelé však přijímali a používali metody vlastní oběma disciplínám účelově, považovali se především za historiky a teprve s větším časovým odstupem je možné na základě studia jejich prací sledovat pronikání historickogeografických a historickokartografických přístupů do společenských věd.

V. V. Tomek si jako historik dobře uvědomoval možnosti, které kartografie historiografii poskytuje. Ve 2. polovině 19. století, kdy byla historická kartografie v českých zemích v začátcích, jako jediný soustředil pozornost na zachycení historického půdorysu města, tj. menšího územního celku, s využitím obrovského množství písemných pramenů. Zařadil se tak mezi osobnosti spjaté s počátky naší historické geografie a historické kartografie.

Od vydání historického plánu středověké Prahy uplynulo více než sto let, stejně tak jako od jeho prvního (a v podstatě jediného) obsáhlejšího hodnocení v odborné literatuře.²⁵⁾ K dějinám Prahy bylo zpracováno množství mono-

²⁵⁾ HELFERT, J. A.: Drei Stadtpläne und eine Stadtansicht vom alten Prag, Mitteilungen der K.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale, 19, 1893, s. 1-9. Jde v podstatě o popis plánu s uvedením některých okolností jeho vzniku, převzatých zřejmě z Tomkova komentáře Mappy.

grafii, studií i drobných statí, kartografickému znázornění města ve větším měřítku však prakticky autoři nevěnovali pozornost, odpovídající významu této problematiky.

Rekonstrukcí středověké Prahy se zabývali například J. Čarek,²⁶⁾ V. Mencl,²⁷⁾ J. Líbalová,²⁸⁾ D. Líbal,²⁹⁾ V. Lorenc,³⁰⁾ V. Hlavsa,³¹⁾ J. Vančura.³²⁾ D. Líbal a V. Mencl se rovněž podíleli na zpracování historických plánků Prahy (do roku 1230 a k roku 1500) v *Atlase československých dějin*.³³⁾ S novými poznatky k dějinám měst, zvláště díky středověké archeologii, s využitím přírodovědných a rozvojem mezioborových disciplín se znalosti o vývoji pražské aglomerace prohlubují. K jejímu komplexnímu kartografickému znázornění ve velkém měřítku ale zatím nedošlo. Jednotlivé práce k historii Prahy sice obsahují různé typy kartografických příloh, ty však jsou buďto přehledné, nebo zachycují menší vybrané části Prahy, a mají rozdílný geografický i tematický obsah, úroveň zpracování a měřítko. Přehledné, méně detailní plánky zobrazují většinou geografické prostředí města - terén, vodstvo a zeleň ve vztahu k dopravnímu systému, pražským tržištím a osídlení jako celku - a také správní členění.³⁴⁾ Za historicko-kartografické dílo většího rozsahu i měřítka, ovšem k období novověku, lze považovat plán pražských zahrad od E. Hniličky a Z. Wirtha.³⁵⁾

²⁶⁾ ČAREK, J.: Románská Praha. Praha 1947; TÝŽ: K rekonstrukci vývoje raně feudální Prahy, PSH 1966, s. 10-46.

²⁷⁾ MENCL, V.: Praha předrománská a románská. Osmero knih o Praze. Praha 1948; TÝŽ: Praha románská. Praha 1948.

²⁸⁾ LÍBALOVÁ, J.: Vývojový plán středověké Prahy. Architektura v českém národním dědictví. Praha 1962.

²⁹⁾ LÍBAL, D.: Příspěvek k poznání půdorysného vývoje historického jádra Prahy v období raného feudalismu, Ochrana památek 2, 1958, s. 19nn.

³⁰⁾ LORENC, V.: Nové Město pražské. Praha 1973.

³¹⁾ HLAVSA, V. - VANČURA, J.: Malá Strana. Praha 1983.

³²⁾ VANČURA, J.: Hradčany - Pražský hrad. Praha 1976.

³³⁾ Atlas československých dějin. Praha 1965, mapy č. 5c a 5j.

³⁴⁾ Například ve sbornících Staletá Praha, Historická geografie aj.

³⁵⁾ HNILIČKA, E. - WIRTH, Z.: Pražské zahrady 1790-1840 I.-II. Praha 1969-1971. Na podkladě katastrálních map pražské oblasti 1:2 880 a Základní mapy ČSSR 1:10 000 vznikl soubor map, zachycujících pražské zahrady v uvedeném období a zpracovaných podle plánů Prahy F. A. L. Hergeta z roku 1791, J. Jüttnera z roku 1816, K. Vasquez-Pinase (1840 až

Praha, kterou V. V. Tomek na svém plánu k roku 1419 zobrazil, je Prahou Karlovou v podobě, v jaké existovala po založení Nového Města a následující gotické výstavbě ve 2. polovině 14. a počátkem 15. století. Na ploše cca 8 km², sevřeně hradbami, se pak další rozvoj Prahy odehrával až do prvních desetiletí 19. století. Přesto na tomto prostoru došlo po roce 1419 k mnoha proměnám, od zničení částí města husitskými válkami, požárem roku 1541 nebo dalšími válečnými i živelnými pohromami, až po přestavby vlivem střídajících se stavebních stylů. Tomek například zachytil arcibiskupský dvůr na levém břehu Vltavy severně od Mostecké ulice nebo radnici uprostřed Malostranského náměstí před jejich zničením v listopadu 1419 při bojích mezi Pražany a královskou posádkou (obr. č. 2 a 3). Roku 1420 byla Malá Strana téměř vypálena, zaniklo několik menších kostelků a klášter magdalenitek na Újezdě - zachovaly se jen menší skupiny domů. Staré Město zůstalo husitskými válkami téměř nedotčeno, za obléhání Vyšehradu však bylo silně poškozeno Podskálí, celý Vyšehrad a u Botiče zanikl klášter celestýnů s kaplí (kostelem) sv. Michala.³⁶⁾ Tomkův plán k roku 1419 a 1348 tyto budovy zobrazuje.

Přesto se současný pohled na urbanistický vývoj středověké Prahy od Tomkova liší, a to nejen pro Prahu před rokem 1419, kterou Tomek zachytil podle dostupných pramenů nejméně, ale především pro plánky zobrazující starší situaci k létům 1200 a 1348. "Studium kartografických i ikonografických pramenů a srovnáním se Základy je rekonstruovaný plán Prahy (V. Lorencem - pozn. autora) na mnoha místech odlišný od názorů Tomkových, tak jak je vyznačil na 'Mappách' a jak je potom řada autorů mechanicky přejímala ...", napsal V. Lorenc ve své monografii o Novém Městě pražském.³⁷⁾ Například na plánu k roku 1348 je rozsah osídlení v prostoru budoucího Nového Města menší než na některých plánech pozdějších. Pro období kolem roku 1200 neměl Tomek dostatek podkladů zejména v oblasti Malé Strany, kde osídlení vyznačil pouze názvoslovím - Podhradí, Aujezd - ap.

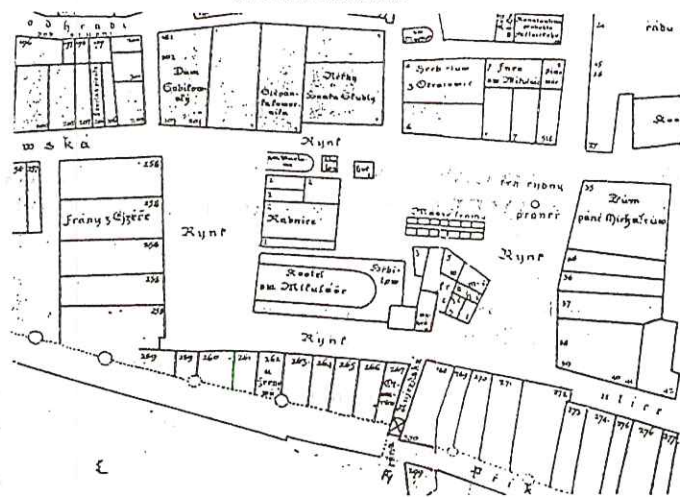
Není cílem této práce podrobně analyzovat rozdíly mezi Prahou Tomkovou a nejnovějšími poznatky k vývoji našeho hlavního města, ale upozornit na klady a zápory historického plánu a na nové možnosti jeho využití. Je zřejmé, že posun v úrovni poznání této problematiky nastal především v důsledku využití řady příbuzných společenských, mezioborových i přírodovědných disciplín, středověké archeologie, historické geografie, geografie, geologie, kartografie. Tomkův plán zůstává i nadále první cennou rekonstrukcí předhusitské Prahy, pro niž se nedochovala žádná původní mapová díla a jejíž obraz V. V. Tomek vytvořil během čtyř desetiletí

1842) a podle indikačních skic stabilního katastru (kolem roku 1840).

³⁶⁾ POCHÉ, E. a kol.: Praha středověká (Čtvero knih o Praze). Praha 1983, s. 335, 337.

³⁷⁾ LORENC, V.: Nové Město, obr. č. 43, 44, 49 a 50.

Obr. č. 2 V. V. Tomek, Praha r. 1419 - výřez, 1x zmenšeno

Obr. č. 3 J. Jüttner, Plán Prahy z r. 1815 - výřez, 1x zvětšeno

náročného studia písomných prameňů. Bylo by jistě přínosné aktualizovat Tomkův plán v rozsahu a měřítku, v jakém byl zhotoven.

Eva Semotánová

DAS VORHUSSITISCHE PRAG IM PLAN V. V. TOMEKS AUS DEM JAHRE 1892

Seit 1853 befaßte sich der Historiker V. V. Tomek (1818-1905) mit seiner monumentalen *Geschichte der Stadt Prag*, der der Vf. selbständig erarbeitete historische Karten beizufügen gedachte. Die erste Karte sollte das noch unbefestigte Prag vor 1235 (bzw. 1200) darstellen, die zweite Karte das Prag des Jahres 1348 (vor der Gründung der Neustadt) und die dritte Karte schließlich die Metropole von 1419 vor dem Ausbruch der hussitischen Bewegung. Die Karten erschienen im Jahre 1892 als eigenständiges, mit einem Kommentar versehenes Werk. Tomeks Plan der mittelalterlichen Stadt Prag stellt für seine Zeit ein einzigartiges historisch-kartographisches Werk dar, das der Vf. im Einklang mit seinen umfangreichen Quellenstudien erarbeitete. Trotz einer Reihe neuer Erkenntnisse der gegenwärtigen Stadtgeschichtsforschung bildet Tomeks Karte auch weiterhin die erste wertvolle Rekonstruktion des vorhussitischen Prags, für das sich kein ursprüngliches Kartenwerk erhalten hat und deren Bild Tomek im Verlaufe von vier Jahrzehnten intensiver Studien der Schriftquellen formte.